

JOHANNES HYLANDER:

Släpp facket fritt!

– Då kan den svenska modellen räddas

BERTIL OHLININSTITUTET är en liberal tankesmedja grundad 1993.
Institutets uppgift är att genom forskning och kvalificerad debatt i
svensk liberal tradition bana väg för nya tankar och nya frågor.

GRAFISK FORM OMSLAG: ATELJÉ LANDGRAFF
INLAGA: JONASSON GRAFISK DESIGN
PRIO DIGITALTRYCKERI, ÖSTERSUND 2010

Släpp facket fritt!

– Då kan den svenska modellen räddas

ISBN 978-91-979041-1-7

Inledning

Den svenska modellen där arbetsmarknadens parter själva styr löner och regler är accepterad och uppskattad av både regering och opposition. Även om det råder delade meningar om var gränsen ska gå för statens roll gällande exempelvis LAS, rätt till sympatiåtgärder och lagstadgad rätt till heltid råder relativt stor politisk samstämmighet om fördelarna med kollektivavtal och parternas uppdrag. Till och med Världsbanken har visat att fackens samordning på arbetsmarknaden bidrar till något lägre arbetslöshet och färre strejker utan att det påverkar tillväxten negativt.¹ Därmed borde fackförbunden stå starkare än någonsin, men istället står de flesta förbund inför två stora utmaningar: Sjunkande medlemstal och ett minskat politiskt inflytande.

Goda politiska relationer och en stor medlemskår är grunderna för de fackliga organisationernas inflytande både över samhället och på arbetsplatserna.

Det långvariga socialdemokratiska maktinnehavet i kombination med LO:s och Socialdemokraternas facklig-politiska samverkan har bidragit till att ge fackförbunden, framförallt dem inom LO, ett mycket stort inflytande över utformningen av svensk politik under efterkrigstiden. Lagstiftningen har i många fall bidragit till att stärka de fackliga organisationernas inflytande på arbetsplatsen. Även TCO och Saco har haft ett stort inflytande över politiken, men samarbetet har inte varit institutionaliserat på samma sätt. Socialdemokraterna har emellertid haft ett mycket nära samarbete med framför allt TCO.

1. Tzannatos & Aidt; *Unions and Collective Bargaining*; The World Bank 2002

Fackföreningsrörelsen målas ofta upp som driven av organisationer och partier på vänsterkanten, men som bland andra Svante Nycander har visat spelade liberala krafter mycket viktiga roller i den svenska fackföreningsrörelsens framväxt. Det gäller såväl fackförbunden för arbetare som för tjänstemän och akademiker.² Det liberala fackliga engagemanget har dock ofta kommit i skymundan, särskilt när företrädare för arbetarrörelsen har skrivit historia. Det finns även fog för en del borgerlig självkritik. Alltför många borgerliga politiker och debattörer avfärdar alla fackliga organisationer som socialdemokratiska stödtrupper, trots att många fackförbund är politiskt nyanserade.

I och med det institutionaliserade samarbetet med Miljöpartiet och Vänsterpartiet är Socialdemokraternas dominans i svensk politik emellertid bruten, oavsett hur det går i valet 2010. De fackliga organisationerna kan inte förlita sig på en ständig socialdemokratisk regering som genomför de reformer som många fackförbund önskar. De senaste årens förändringar av exempelvis A-kassan visar att de fackliga organisationerna, särskilt de som står Socialdemokraterna nära, har haft svårt att få politiskt gehör för sina åsikter.

Det nära samarbetet med Socialdemokraterna drabbar inte bara det politiska påverkansarbetet utan kan också leda till en försämrad rekrytering av nya medlemmar. Med sjunkande medlemstal och lägre organisationsgrad måste förbunden istället bredda basen av möjliga medlemmar. Fackförbund som aktivt stödjer eller uppfattas stödja ett enda politiskt parti är föga attraktiva för dem som sympatiserar med andra partier. En allt mindre andel av LO:s medlemmar röstar på Socialdemokraterna. När endast varannan medlem röstar på ett parti är det dessutom tveksamt att organisationen, om än med demokratiska metoder, ensidigt stöttar det partiet.

2. Nycander; *Makten över arbetsmarknaden*, 2008

Björnsson; *I kunskapens intresse – SACO:s första sex decennier*, 2007

Om de svenska fackförbunden och därmed den svenska modellen ska överleva måste organisationerna kliva ur sin vänsterskugga och in i ramplyuset mitt på den politiska scenen som partipolitiskt oberoende, och då inte bara till namnet.

För det första krävs att LO och dess medlemsförbund, likt sin systerorganisation i Danmark, bryter samarbetet med Socialdemokraterna. Efter att ha samverkat i över 100 år kan en sådan reform knappast genomföras i en handvändning, men om LO vill värna en stark fackföreningsrörelse bör de successivt distansera sig från Socialdemokraterna.

Ett brutet samarbete minskar risken för att skrämja bort möjliga medlemmar som inte sympatiserar med Socialdemokraterna och ökar det politiska inflytandet eftersom det blir lättare att påverka även andra partier.

För det andra bör framför allt TCO och i viss utsträckning Saco fundera över varför en opinionsundersökning visar att stora grupper i samhället tror att organisationerna aktivt stödjer Socialdemokraterna trots att de ska vara partipolitiskt oberoende. TCO kan börja med att rekrytera fler anställda och förtroendevalda i ledande ställning som inte har en bakgrund i Socialdemokraterna.

De gemensamma fackliga frågorna är för viktiga för att förloras i ett nära samarbete med ett enda parti. Fackförbunden måste släppa taget om Socialdemokraterna, annars får frågorna inga svar i framtiden.

Fackföreningsrörelsens framväxt och storlek

Den svenska fackföreningsrörelsen består i dag av cirka 55 förbund³ som är organiserade i tre olika centralorganisationer; LO, TCO och Saco. LO är den största centralorganisationen och dess medlemsförbund har tillsammans 1,67 miljoner medlemmar. Motsvarande siffra för TCO är 1,2 miljoner och för Saco 580 000.⁴ Totalt är därmed cirka 3,5 miljoner svenskar medlemmar i något fackförbund.

Dagens svenska fackföreningsrörelse härstammar från flera olika håll. Fackförbunden inom LO har i stor utsträckning vuxit fram ur de behov som gesäller inom traditionella hantverksyrken och så kallade icke yrkesutbildad arbetskraft identifierade i slutet av 1800-talet. Fackförbunden inom de andra två centralorganisationerna, TCO och Saco, har vuxit fram ur den under 1900-talet expanderande tjänstemannagruppen och utifrån specifika yrkesinriktade högskoleutbildningar till bland annat läkare och civilingenjör.

De första stegen till organisering togs under mitten av 1800-talet. Det var dock först under 1880-talet, när August Palm påbörjade sina så kallade agitationsresor som alltfler fackföreningar bildades. År 1888 bildades Svenska Jern- och Metallarbetareförbundet och samma år slog sig skomakargesällerna ihop med skrädderi- och textilarbetarna. Båda dessa förbund ingår i dag i IF Metall.⁵

3. LO (14), TCO (16), Saco (23) samt därutöver Ledarna och Syndikalisterna som inte ingår i någon centralorganisation.

4. Centralorganisationernas hemsidor.

DN 27 mars 2008; *Fritt fall för fackförbunden*; Även på nätet: www.dn.se/ekonomi/fritt-fall-for-fackforbunden-1.666919

5. Hadenius, Molin och Wieslander; *Sverige efter 1900 En modern politisk historia*; s. 26; www.ifmetall.se/ifmetall/home/home.nsf/LUUnique/historik

Under denna period underlättades fackföreningarnas framväxt av centrala liberala debattörer som bland annat argumenterade för vikten av en upplyst och självständig arbetarklass. Ledande liberala tidningar som Dagens Nyheter och Aftonbladet argumenterade för fackföreningarnas sak. Karl Staaff, senare liberal statsminister, var under slutet av 1800-talet en av de tidiga fackföreningarnas främsta försvarare, såväl i domstol som i publik debatt. Under denna period fanns en oro bland ledande socialdemokrater för att stöta bort icke-socialistiska arbetare. Trots detta genomfördes en aktiv undanträngning av liberala arbetare ur fackföreningarna.⁶

Under första halvan av 1900-talet växte tjänstemannagrupperna kraftigt. I början av 1930-talet bildades centralorganisationen TCO:s föregångare DACO⁷ av bland andra Svenska Bankmannaförbundet (i dag Finansförbundet) och Industritjänstemannaförbundet (i dag Unionen). Dessa ingår i dag i TCO som bildades 1944.⁸

Sveriges Akademikers Centralorganisation, Saco, bildades 1947 och hade då 18 medlemsförbund med totalt 16 000 medlemmar.⁹ Därefter anslöt sig de statsanställda akademikernas organisationer, däribland Lärarnas riksförbund som bildades som en intresseorganisation redan 1884. Saco:s största medlemsförbund, Sveriges ingenjörer, har sin grund i Samfundet för nytta och sanning som bildades redan 1861 som sedermera utvecklades till Teknologföreningen i Stockholm.

Organisationsgraden, andelen aktiva på arbetsmarknaden som är medlemmar i något fackförbund, är i dag 71 procent och är sjunkande sedan toppnoteringen 1986, då 85 procent var medlemmar. I slutet av 60-talet var organisationsgraden på ungefär samma nivå som i dag. En

6. Nycander; *Vad anser liberaler om fackföreningar? En historisk betraktelse*; Arbetarhistoria nr 4, 2003

7. De Anställdas Centralorganisation

8. TCO; *Världens starkaste tjänstemannarörelse*; Även på nätet: www.tco.se/f60bc18b-b997-4c6e-8ede-b4cd7e8f4909.fodoc

9. www.saco.se/templates/StandardPage.aspx?id=2200&epslanguage=SV

undersökning som SCB genomfört på uppdrag av Sydsvenskan visade att anslutningsgraden bland personer på arbetsmarknaden under 35 endast var cirka 60 procent.¹⁰ Det är emellertid värt att notera att organisationsgraden är högre i dag än vad den var när det banbrytande Saltsjöbadsavtalet skrevs 1938.

10. Flera fackliga organisationer har framfört att de senaste årens stora avhopp från fackförbunden i första hand har berott på de höjda A-kasseavgifterna. Oavsett detta har trenden varit negativ för de flesta förbund inom TCO och LO även innan denna reform genomfördes.

Sydsvenskan, 23 februari 2007; *Unga flyr Facket*;

Även på nätet: <http://sydsvenskan.se/ekonomi/article219680/Unga-flyr-facket.html>

SCB; *Undersökning av levnadsförhållanden, Medlem i facklig organisation*; Även på nätet: http://www.scb.se/Pages/TableAndChart____48719.aspx

Det fackliga erbjudandet i dag

Två viktiga faktorer har starkt påverkat de fackliga organisationernas utvecklings- och rekryteringsarbete de senaste åren; en lägre organisationsgrad och ökad konkurrens om medlemmarna.

Konkurrensen mellan olika förbund om samma medlemmar har tilltagit i takt med den allt högre utbildningsnivån och nya fackliga strategier. Ett tydligt exempel är TCO-förbundet Unionen som vill att alla anställda på ett företag ska vara medlemmar i samma fackförbund. Denna grund för organisering, kallat den vertikala principen, skiljer sig från de flesta Saco-förbunden som organiserar medlemmar utifrån en eller några utbildningar. LO-förbunden organiserar dels utifrån traditionella yrken som elektriker och byggnadsarbetare, dels utifrån arbetaryrken inom en sektor som Kommunalarbetareförbundet. Unionen konkurrerar därigenom om medlemmar med LO-förbundet IF Metall och en rad Saco-förbund som Sveriges ingenjörer, Civilekonomerna och Jusek. Konkurrensen har tidigare hanterats dels genom gränsdragningsavtal om vem som har rätt att rekrytera medlemmar inom olika yrkesområden, dels genom dubbelanslutningsavtal. Det förra har varit vanligast mellan förbund inom TCO och LO och det senare mellan förbund inom TCO och Saco.

Konkurrensen om samma medlemmar har inneburit stora satsningar på framför allt unga och högskolestuderande. TCO-förbunden ST, Unionen och SKTF har bildat organisationen Tria vars uppgift är att rekrytera högskolestudenter till något av förbunden. De flesta förbund inom Saco har subventionerade medlemskap för studenter. Redskap i kampen om de unga är föreläsningar på universiteten, sponsring av arbetsmarknadsdagar, karriärcoachning och hjälp med CV-skrivande inför inträdet på arbetsmarknaden.

I takt med att allt fler arbeten är tidsbegränsade och att de som i dag träder in på arbetsmarknaden sannolikt kommer att byta jobb flera

gångar under sin yrkeskarriär blir frågan om anställningsbarhet allt viktigare samtidigt som anställningstryggheten minskar i betydelse. På samma sätt som fackförbunden har arbetat förebyggande med arbetsmiljöfrågor har trygghetsfrågor för dem som står utan arbete fått en allt större betydelse för förbundens arbete. Flera förbund erbjuder egna inkomstförsäkringar utöver ersättningen från A-kassan.¹¹ Därutöver görs stora satsningar på att göra medlemmarna medvetna om vikten av kontinuerlig kompetensutveckling för att kunna vara anställningsbara om de förlorar jobbet.

Den första kontakten med arbetsmarknaden är ofta i form av feriearbeten eller annat extraarbete. Dessa är vanliga i yrken där förbunden inom LO dominerar. Det första intrycket av de fackliga organisationerna på en arbetsplats är därför central för synen på fackförbundens roll. LO-förbunden har därför ett särskilt ansvar för att visa på hela fackföreningsrörelsens roll på arbetsmarknaden.

Fackförbunden bedriver i huvudsak verksamhet inom traditionella områden som förhandlingar kring avtal, löner och arbetsmiljöfrågor. Det politiska påverkansarbetet, som denna skrift i huvudsak handlar om, är bara en av flera metoder som fackförbunden använder för att stärka medlemmarnas intressen. Det sker dels i eget namn, des genom någon av de tre centralorganisationerna. Service och förhandlingar sköts i första hand av de enskilda fackförbunden. Eftersom denna skrift fokuserar på de politiska kontakterna berör det mesta av innehållet centralorganisationernas arbete, snarare än de enskilda fackförbunden.

11. Tidiga steg i denna riktning togs av parterna i samband med bildandet av de så kallade Tryggetsråden. Dessa ägs och styrs av arbetstagare och arbetsgivare gemensamt och har till uppgift att underlätta för medlemmarna att få ett nytt jobb om de riskerar uppsägning på grund av nedskärningar.

Fackföreningsrörelsen och den politiska arenan

Fackföreningsrörelsen har haft ett betydande inflytande över svensk politik under 1900-talet. Detta har i hög grad berott på det nära samarbetet mellan LO och Socialdemokraterna, samt Socialdemokraternas uttalade strategi sedan 1950-talet att inkludera tjänstemännen i ett möjligt väljarunderlag. Statsvetaren Torsten Svensson har i sin avhandling Socialdemokratins dominans redovisat hur partiet aktivt sökte samarbete med TCO för att locka till sig nya väljargrupper.¹²

LO och SAP

Det socialdemokratiska partiet bildades av fackföreningsmän 1889 för att kunna driva arbetarnas rättigheter på den politiska arenan. När partiet sedan såg ett behov av att samordna fackföreningsrörelsen initierade de bildandet av LO 1898. I partiets officiella historieskrivning menar man att eftersom representanter från fackföreningsrörelsen bildade Socialdemokraterna och att partiet bildade LO »är cirkeln sluten.«¹³

Samarbetet mellan LO och Socialdemokraterna kallas för facklig-politisk samverkan och innebar under lång tid att samtliga medlemmar i LO-förbunden automatiskt kollektivanslöts till Socialdemokraterna. De som inte ville vara medlemmar i Socialdemokraterna tvingades aktivt att be sitt fackförbund att inte vara med. På samma sätt kan medlemmar i flera LO-förbund i dag slippa att betala den del av medlemsavgiften som går till Socialdemokraterna, men liksom tidigare måste de aktivt be om detta.

12. Svensson; *Socialdemokratins dominans*; 1994

13. <http://www.socialdemokraterna.se/Kontakt/Skolarbete1/Var-historia/>

Under 1900-talet var LO en naturlig rekryteringsbas för Socialdemokraterna, både i form av väljare och möjliga förtroendevalda. Denna samverkan underlättade för LO att få gehör för sina synpunkter under Socialdemokraternas långa regeringsinnehav. Under 1970- och 80-talen fick LO ett stort inflytande både hos socialdemokratiska och borgerliga regeringar då förslag om till exempel MBL och LAS genomfördes.¹⁴

En av de tydligaste politiska framgångarna för LO under 1970- och 80-talen var införandet av Löntagarfonderna. Idén till fonderna utarbetades av LO-ekonomen Rudolf Meidner och förslaget antogs av LO-kongressen 1976. Löntagarfonderna har ansetts vara en av förklaringarna till Socialdemokraternas förlust i valet 1976, men när de sedan återkom till makten 1982 röstade de igenom ett införande av löntagarfonderna trots att endast en knapp majoritet av de socialdemokratiska riksdagsledamöterna var för denna reform.¹⁵

Det organisatoriska samarbetet mellan LO och Socialdemokraterna manifesteras bland annat genom att LO:s ordförande är ledamot av Socialdemokraternas verkställande utskott och att ordföranden för IF Metall är ledamot av partistyrelsen. I valet till Europaparlamentet 2009 var en av de framträdande socialdemokratiska kandidaterna IF Metalls klubbordförande vid Volvo. Inför valet tog IF Metall fram och distribuerade ett särskilt kampanjmaterial där de lyfte fram socialdemokratiska kandidater med en bakgrund inom förbundet. Även Byggnads har tagit fram liknande kampanjmaterial som presenterat Byggnads »egna« riksdagsledamöter för förbundets medlemmar.

Tidigare har även LO:s ordförande eller särskilt framstående företrädare för LO suttit i riksdagen för Socialdemokraterna samtidigt som de har haft sina uppdrag för LO. Svante Nycander refererar i sin bok bland annat till så kallade LO-motioner i riksdagen.¹⁶

LO:s ordförande Wanja Lundby-Wedin menar att LO:s politiska

14. Detta finns utförligt beskrivet i: Nycander; Makten över arbetsmarknaden; 2008

15. Lewin; Ideologi och strategi; 1992

16. Nycander; Makten över arbetsmarknaden; 2008

påverkansarbete i huvudsak bedrivs genom aktivitet inom Socialdemokraterna. I ett uttalande i Kommunalarbetaren menar hon att *det (är) självklart för oss med facklig-politisk samverkan med socialdemokraterna. Vi driver de fackliga frågorna i partiet. Vi har en dialog också med miljöpartiet och vänsterpartiet men samarbetar inte med dem.*¹⁷ Utöver den direkta representationen i partiets ledande organ lämnar LO och dess medlemsförbund ekonomiska bidrag till det socialdemokratiska partiet, särskilt inför valen. Dessa bidrag har bland annat diskuterats i en rapport från Arbetarrörelsens Tankesmedja författad av Sandro Wennberg samt i en artikel författad av den folkpartistiske riksdagsledamoten Carl B Hamilton. Sandro Wennberg redovisar att LO och dess förbund stått för 6–13 procent av Socialdemokraternas årliga intäkter sedan 2002. År 2002 stod LO och medlemsförbunden för 13 procent vilket då motsvarade cirka 75 miljoner kronor. Sedan dess har emellertid de direkta bidragen minskat.¹⁸ I Carl B Hamiltons redovisning inkluderas även det arbete som anställda och förtroendevalda inom LO och dess förbund lade ner inför valet 2002. Han beräknade värdet av detta till över 400 miljoner kronor. Inför valet 2006 gjordes beräkningen om med en ny uppskattning av arbetsinsatsen för de fackliga förtroendevalda. Den totala summan uppskattades då överstiga 700 miljoner kronor.¹⁹

Även på det internationella planet vill LO stärka den facklig-politiska samverkan. I ett förslag inför den internationella fackliga organisationen IFS (i vilken de partipolitiskt oberoende TCO och Saco även är medlemmar) kongress föreslog LO att samarbetet med politiska partier ska stärkas.²⁰

17. Kommunalarbetaren 13 februari 2008; *Så vill LO-facken få makt inför valet*;

Även på nätet: www.ka.se/index.cfm?n=1644&o=1596&c=81219

18. Wennberg; *Makten över debatten*; *Arbetarrörelsens tankesmedja*; 2009

19. Hamilton; *Partifinansiering och LO-resurser till Socialdemokraterna 2003 till 2006*; 2006

20. LO-tidningen, 6 mars 2009; *LO vill stärka global facklig-politisk samverkan*;

Även på nätet: www.lotidningen.se/?id_item=23559

TCO och Saco

TCO och Saco är till skillnad från LO partipolitiskt obundna och lämnar inga ekonomiska bidrag till något parti. Särskilt TCO har emellertid under lång tid stått Socialdemokraterna nära. Som statsvetaren Torsten Svensson har redovisat var det en strategisk åtgärd från Socialdemokraterna att engagera sig i TCO för att därigenom bidra till Socialdemokraternas positionsförflyttning från ett rent arbetarparti till ett brett löntagarparti och för att påverka den politik som TCO förde.²¹ Ett par av organisationens tidigare ordförande har blivit ministrar i socialdemokratiska regeringar (bland andra Lennart Bodström och Björn Rosengren). Nuvarande ordförande är tidigare socialdemokratisk statssekreterare (Sture Nordh) och den samhällspolitiska chefen (Roger Mörtvik) har en bakgrund som politiskt sakkunnig i regeringskansliet för Socialdemokraterna. Ett stort antal anställda i ledande ställning samt förtroendevalda i styrelsen har och har haft olika positioner inom Socialdemokraterna. TCO har under en period även haft nära relationer med i Folkpartiet då flera företrädare var anställda inom TCO, dock ej på ordförandenivå.²²

Så sent som i december 2009 deltog TCO, i form av TCO-distriktet i Stockholm, i en gemensam manifestation med bland andra LO, Vänsterpartiet, Socialdemokraterna och Grön ungdom.²³ Även om syftet var gott, en kväll mot rasism och främlingsfientlighet, riskerar denna typ av samarbeten att befästa bilden av TCO som en organisation på vänsterkanten. Även inför det senaste valet kritiserades TCO:s kampanj för att ensidigt rikta sig mot alliansens förslag om A-kassan av bland annat Håkan Tribell i en signerad ledare i UNT:

21. Svensson; *Socialdemokratins dominans*; 1994

22. www.tam-arkiv.se/pdf/tamrevy/Ekdahl2.pdf

23. www.lo.se/home/lo/home.nsf/unidview/4AF9CBC10C8349FBC125768C005A1C5D

»Du får gärna vara politiskt engagerad, Sture Nordh. Du får gärna vara socialdemokrat. Vill du delta i socialdemokraternas kampanj går det säkert att hitta former även för det. Men din kampanj får inte ske i medlemmarnas namn. Och inte med hjälp av våra pengar. Se till att göra skillnad på alla medlemmars intressen och dina egna.«²⁴

TCO har emellertid gjort några offentliga utspel med bland andra Folkpartiet och Kristdemokraterna de senaste åren, men det finns inte ett lika nära samarbete på personnivå med de borgerliga partierna som med Socialdemokraterna.

Saco har inte haft lika nära band med Socialdemokraterna som TCO. Även om det periodvis har funnits flera tunga företrädare inom Saco som varit socialdemokrater har Saco inte ensidigt präglats av ett eller ett par partier. Ledande företrädare har snarare haft varierade politiska och icke politiska bakgrunder. Flera av de ledande personerna inom Saco har kommit antingen via studentrörelsen (SFS) eller varit meriterade akademiker. De personer som har haft en politisk bakgrund har kommit och gått till vitt skilda partier, möjligen med en övervikt för företrädare från Moderaterna, Folkpartiet och Socialdemokraterna. Bland tidigare ordföranden märks bland andra Jörgen Ullenhag som var riksdagsledamot för Folkpartiet innan han valdes till ordförande. Nuvarande ordförande Anna Ekström var tidigare statssekreterare i en socialdemokratisk regering. Därutöver har centrala moderater som Lars Tobisson och Ulf Adelson varit anställda på Saco. Även aktiva vänsterpartister har funnits i ledningen för Saco genom åren.²⁵ Till skillnad från LO och TCO avvisade Saco i mitten av 1980-talet de tidigare korporativistiska tankarna om att organisationer ska ges

24. UNT 8 september 2006, Kampanja inte i mitt namn, Sture Nordh! Enligt en högt uppsatt anställd vid TCO:s kansli ska TCO:s ledning ha diskuterat annonserna, innan de publicerades, med anställda på Socialdemokraternas parti-högkvarter.

25. Björnsson; *I kunskapens intresse – SACO:s första sex decennier*, 2007

ett stort inflytande över samhällsfrågor i vid mening. Saco fokuserade istället sitt arbete på fackliga områden och vill hålla en rågång mellan det parlamentariska-demokratiska systemet och den fackliga intresseverksamheten. Detta steg togs flera år innan dåvarande SAF bestämde sig för att lämna de statliga bolagsstyrelserna 1990.²⁶

Saco vannade sig då om att bedriva ett partipolitiskt oberoende lobbyarbete. Den blocköverskridande skatteöverenskommelsen mellan Socialdemokraterna och Folkpartiet från 1991, även kallad århundradets skattereform, är ett konkret exempel på framgång för detta arbete. Grunden lades i skriften Enhetlig inkomstskatt från 1986 och förslagen i skriften var väl avvägda för att tilltala såväl Socialdemokraterna som borgerliga partier.²⁷

Synen på de fackliga organisationernas stöd till politiska partier

I en undersökning av Demoskop som Timbro beställde inför valet 2006 ställdes frågor angående hur fackliga medlemmar ser på olika fackliga organisationers reella och upplevda stöd till Socialdemokraterna. Endast sex av tio LO-medlemmar verkade i undersökningen vara medvetna om att LO och dess förbund aktivt stödjer socialdemokraterna och av dessa var drygt hälften, det vill säga omkring en tredjedel av LO:s medlemmar, positiva till detta stöd.²⁸ Vidare visar undersökningen att nästan var tredje TCO-medlem och knappt var

26. Björnsson; *I kunskapens intresse – SACO:s första sex decennier*, 2007; s. 281

27. Björnsson; *I kunskapens intresse – SACO:s första sex decennier*, 2007

28. Detta bekräftas av en opinionsundersökning som SVT:s nyhetsprogram Rapport tog fram inför valet, i vilken sex av tio LO-medlemmar ansåg att stödet till socialdemokraterna var fel. www.svt.se, »LO-medlemmar emot stöd till socialdemokraterna«, publicerad 9 april 2006

femte Saco-medlem, trots organisationernas formella partipolitiska obundenhet, trodde att deras centralorganisationer aktivt stödde Socialdemokraterna i valet.²⁹

Korporativistisk historia

Arbetsmarknadens organisationer har historiskt haft ett stort formellt inflytande över den svenska statsapparaten. De har varit representerade i styrelserna för alla viktiga myndigheter och deltagit som experter eller utredare i offentliga utredningar. I kombination med kravet på personalrepresentation i myndigheternas styrelser gav det ett stort inflytande för de fackliga organisationerna över utformningen av myndigheternas verksamhet.

När Svenska Arbetsgivarföreningen (SAF) 1990 ensidigt utträdde ur dessa föranledde det den borgerliga regeringen under 1991–1994 att avskaffa de partssammansatta styrelserna.³⁰ Företrädare för de fackliga organisationerna har sedan dess haft ett fortsatt starkt inflytande i många myndigheter. Fram till dess att den nuvarande regeringen överlät åt universitet och högskolor att själva föreslå ledamöter i sina styrelser hade tidigare socialdemokratiskt styrda regeringar utsett många företrädare för fackförbund till ledamöter i styrelserna.³¹ Därutöver har de ofta varit representerade i myndigheter som berör deras verksamhet.³² Beslutet att dra tillbaka partsrepresentationen från statliga

29. Rankka och Stegö Child; *Synen på fackets roll Resultat av en undersökning från Demoskop*; Timbro, 2006.

30. Hermansson, Lund, Svensson & Öberg; *Avkorporatisering och lobbyism*, SOU 1999:121

Öberg; *Särintresse och allmänintresse: Korporatismens ansikten*; 1994

31. Under en period i början av 2000-talet var tre av åtta externa ledamöter i styrelsen för Stiftelsen Högskolan i Jönköping socialdemokrater (en utredare på LO med lokalpolitiskt engagemang i Stockholm, en riksdagsledamot och ett landstingsråd).

32. Jag har själv suttit i styrelsen för den nu nedlagda KY-myndigheten, då nominerad av TCO.

styrelser och kommittéer ledde enligt Demokratiutredningen till att kommittéväsendet i stort hade avkorporativiserats i takt med att valda politiker tog en allt aktivare roll, dock med undantag för arbetsmarknadsområdet.³³

I takt med att det formella inflytandet för de fackliga organisationerna har minskat blir det allt viktigare med andra former av politiskt påverkansarbete för att främja medlemmarnas intressen.

Väljarbeteende

Sverige har sedan lång tid tillbaka haft en mycket utbredd klassröstning. Denna har emellertid avtagit kraftigt de senaste decennierna.³⁴ Bland annat har andelen LO-medlemmar som röstar på Socialdemokraterna minskat kraftigt. I valet 2002 röstade 58 procent av LO-medlemmarna på Socialdemokraterna. Denna siffra var i valet 2006 endast 52 procent. Även Vänsterpartiet minskade kraftigt mellan valen 2002 och 2006. 2002 lade 12 procent av LO-medlemmarna sin röst på Vänsterpartiet medan endast 8 procent gjorde detsamma 2006.

I den valanalys som gjordes av Valforskningsinstitutet och SCB slog Sören Holmberg och Henrik Oscarsson fast att *bland arbetare och LO-anslutna röstade fortfarande en majoritet på socialdemokraterna 2006. Men majoriteten är mycket nätt. Socialdemokraterna kan inte lika självklart som tidigare kalla sig ett arbetarparti.*³⁵ Stödet för Socialdemokraterna har minskat kraftigt bland LO-medlemmarna det senaste

33. Hermansson, Lund, Svensson & Öberg, *Avkorporatisering och lobbyism*, SOU 1999:121, s. 30–31

34. Oscarsson; *Klassröstning i Sverige – Rationalitet, lojalitet eller bara slentrian*; 1994 www.scb.se/statistik/_publikationer/ME0106_2006A01_BR_ME09BR0901.pdf

35. Oscarsson och Holmberg; *Demokratistatistisk rapport 9, Därför vann Alliansen En sammanfattning av några resultat från valundersökningen 2006*; 2006; Även på nätet: www.scb.se/statistik/_publikationer/ME0106_2006A01_BR_ME09BR0901.pdf

halvseket, från 80 procent 1956 till 52 procent 2006, vilket var under det tidigare lägsta resultatet från 1991 (53 procent).³⁶

Den största förändringen bland LO-medlemmarna valet 2006 var det minskade stödet för Socialdemokraterna och det ökade stödet för Moderaterna respektive gruppen Övriga partier, där Sverigedemokraterna var det klart dominerande partiet.

En klar majoritet av Saco:s medlemmar röstade i valet 2002 liksom i valet 2006 på något av de fyra borgerliga partierna. I valet 2002 röstade 51 procent av TCO:s medlemmar på Socialdemokraterna eller Vänsterpartiet. Det sjönk till 42 procent i valet 2006. Miljöpartiet fick åtta (2002) respektive sju procent (2006) av rösterna från TCO:s medlemmar.

36. Holmberg och Oscarsson; *Svenskt väljarbeteende*; Även på nätet: www.scb.se/statistik/ME/ME0106/2002A01/ME0106_2002A01_BR_05_ME04SA0401.pdf

Facklig tillhörighet och partival i riksdagsvalet 2002

	M	C	FP	KD	MP	S	V	Övr.
Facklig tillhörighet								
LO	5	5	9	4	5	58	12	2
TCO	10	5	14	10	8	41	10	2
Saco	14	6	29	9	9	24	9	0
Ej ansluten	27	4	25	13	6	20	5	0

Källa: SCB

Facklig tillhörighet och partival i riksdagsvalet 2006

	M	C	FP	KD	MP	S	V	Övr.
Facklig tillhörighet								
LO	13	6	4	3	5	52	8	9
TCO	22	7	10	8	7	34	8	4
Saco	27	14	13	7	14	17	5	3
Ej ansluten	42	9	7	6	6	20	4	6

Källa: SCB

Kopplingen mellan det partipolitiska valet och medlemskap i en specifik facklig organisation verkar därmed bli allt svagare. När varannan medlem inte röstar på ett visst parti blir det allt svårare för en facklig organisation att motivera ett ensidigt stöd till ett eller ett par politiska partier.

Fackföreningsrörelsen och arbetarrörelsen

I vardaglig politisk kommunikation används ofta begrepp som facket eller fackföreningsrörelsen och arbetarrörelsen synonymt, trots att de har mycket olika betydelser. Fackföreningsrörelsen är det samlade namnet på arbetarnas och tjänstemännens fackliga aktiviteter och organisationer medan arbetarrörelsen är en samlande benämning på arbetares politiska och fackliga organisationer, socialdemokratiska eller kommunistiska.³⁷

Fackföreningsrörelsen samlar därmed både organisationer som har en partipolitisk anknytning och de som är partipolitiskt obundna. Arbetarrörelsen har emellertid en politisk innebörd och samlar vänsterorganisationer.

Sedan ett par år är TCO och Saco tillsammans större än LO. Vid årsskiftet 2007/2008 hade LO 1,67 miljoner medlemmar medan Saco och TCO tillsammans hade 1,78 miljoner medlemmar.³⁸ Eftersom begreppet fackföreningsrörelsen inbegriper samtliga tre centralorganisationer medan arbetarrörelsen endast berör LO och medlemmar i Socialdemokraterna och möjligen Vänsterpartiet är fackföreningsrörelsen sedan många år avsevärt större än arbetarrörelsen. Fackföreningsrörelsen har inte samma ideologiska samsyn som arbetarrörelsen, men det finns likväl flera centrala frågor kring kollektivavtalens betydelse, rätten till fackligt arbete, jämställda löner och en lång rad andra frågor där det råder samsyn.

37. NE; Även på nätet: www.ne.se/fackföreningsrörelsen; www.ne.se/arbetarrörelsen

38. DN 27 mars 2008; *Fritt fall för fackförbunden*; Även på nätet: www.dn.se/ekonomi/fritt-fall-for-fackforbunden-1.666919

Vårdslost användande av begreppet facket

Begreppet facket används ofta antingen som en omskrivning för enskilda fackförbund eller som en kortform för hela fackföreningsrörelsen. Det kan därmed antingen betyda allt från ett enskilt fackförbund med politisk koppling via en partipolitiskt oberoende centralorganisation till hela den svenska fackföreningsrörelsen.

Bland andra TCO bidrar till denna begreppsförvirring genom kampanjen Facket förändras.nu. TCO representerar en minoritet av de fackligt anslutna i Sverige, men genom kampanjen kan man få uppfattningen att det är en samlad aktion från samtliga fackförbund. Det är självklart lockande och kanske strategiskt riktigt på kort sikt att använda sig av det samlade begreppet för de egna ändamålen, men på lång sikt undergräver det förtroendet för hela fackföreningsrörelsen. Särskilt om begreppet facket används av de fackförbund som har en officiell koppling till Socialdemokraterna eller används som skällsord av personer som upprörs av enskilda fackliga organisationers agerande.

Företrädare från många olika organisationer och partier är slarviga med användandet av begreppet. I till exempel den politiska diskussionen om Laval-domen använde många, företräddelsevis borgerliga debattörer och politiker, begreppet facket när de egentligen kritiserade Byggnads. Detta resulterar både i att man tillskriver ett enskilt förbund alltför mycket makt och att man alierar de fackligt anslutna som inte delar Byggnads värderingar eller uppskattar deras agerande. Till saken hör att Byggnads själva använde begreppet facket i kommunikationen kring Laval-domen. Det är inte heller ovanligt att företrädare för Socialdemokraterna hänvisar till fackföreningsrörelsen, när de använder uttalanden från LO eller enskilda LO-förbund.

Oberoende av vilken inställning man har till de fackliga organisationernas och deras politiska hemvist är denna slarviga användning till men både för den egna argumentationen och för en klar förståelse av hur den svenska arbetsmarknaden fungerar.

Ett nödvändigt uppbrott

Den svenska fackföreningsrörelsen har i dag fler medlemmar och är en viktigare samarbetspartner för dagens politiker än den krympande arbetarrörelsen. LO:s nära samarbete med Socialdemokraterna har under 1900-talet varit en framgångsrik väg till politiskt inflytande för att främja medlemmarnas intressen. En fortsättning av detta samarbete riskerar emellertid att underminera hela fackföreningsrörelsens inflytande över den framtida politiken. Därför krävs att LO tar intryck av sin systerorganisation i Danmark och åtminstone avslutar det direkta valstödet till Socialdemokraterna. De viktigaste skälen för detta är följande:

- En allt mindre andel av LO:s medlemmar röstar på Socialdemokraterna. När endast varannan medlem röstar på ett parti är det tveksamt att, om än med demokratiska metoder, ensidigt stötta ett parti.
- Fackförbundens egen uppdelning av arbetsmarknaden gör det i stort sett omöjligt för många med traditionella arbetaryrken att välja ett fackförbund som inte stödjer Socialdemokraterna. Detta minskar fackförbundens trovärdighet vilket i sin tur hotar rekryteringen av nya medlemmar.
- Anslutningsgraden har sjunkit kraftigt de senaste åren och LO tappar kontinuerligt medlemmar. Om den svenska modellen med kollektivavtal istället för lag ska kunna behållas kan detta inte fortgå. Samtliga fackförbund måste därför vara attraktiva även för personer som inte sympatiserar med Socialdemokraterna.
- Socialdemokraternas institutionaliserade samarbete med Vänsterpartiet och Miljöpartiet, i kombination med alliansens seger i valet 2006, innebär slutet på Socialdemokraternas dominans i svensk politik. Om LO vill ha ett reellt politiskt inflytande, oberoende av vilka partier som styr, kan de knappast gå arm i arm med ett enda parti.

- Det nära samarbetet mellan LO och Socialdemokraterna leder till att många uppfattar hela den fackliga sfären som lierad med Socialdemokraterna. Om fackföreningsrörelsen ska vara trovärdig för större grupper i samhället måste denna bild förändras. Detta är särskilt viktigt eftersom LO:s förbund ofta organiserar anställda inom de yrken där många får sin introduktion på arbetsmarknaden.

LO är och bör förbli en viktig aktör på arbetsmarknaden och som politisk lobbyorganisation. De företräder stora grupper av medborgare och har en lång och stolt historia av att försvara utsatta grupper i samhället. Den tidigare så framgångsrika modellen facklig-politisk samverkan tillsammans med Socialdemokraterna har emellertid spelat ut sin roll när Socialdemokraternas dominans är bruten. På samma sätt som Socialdemokraterna framgångsrikt närmade sig tjänstemännen och TCO bör LO närma sig TCO och Saco för att försäkra sig om ett politiskt inflytande över andra partier än Socialdemokraterna.

TCO är redan partipolitiskt oberoende, men bör aktivt arbeta för att inte uppfattas som lierade med Socialdemokraterna. Det finns en lång historia av samarbete med Socialdemokraterna och nära en tredjedel av TCO:s medlemmar tror redan nu att TCO stödjer Socialdemokraterna.

Några steg har tagits genom LO:s närmande till Miljöpartiet de senaste åren, men LO har ännu inte tittat över blockgränsen. Trots att det finns flera fackföreningsvänliga politiker där.

Saco är den minst partipolitiskt associerade centralorganisationen, men trots detta tror nära var femte medlem att organisationen aktivt stödjer Socialdemokraterna. Saco bör stanna kvar på den inslagna vägen och aktivt arbeta med flera partier och rekrytera företrädare med vitt skilda politiska bakgrunder.

De fackliga organisationerna måste bedriva ett politiskt påverkansarbete för att främja medlemmarnas intressen. Men utan ett distanserande från Socialdemokraterna minskar fackförbundens möjligheter att påverka andra partier. Om den svenska modellen ska kunna bevaras måste fackförbunden släppa taget om Socialdemokraterna.

Källor

Böcker och annan litteratur

Björnsson; *I kunskapens intresse – SACO:s första sex decennier*; 2007

Hadenius, Molin och Wieslander; *Sverige efter 1900 En modern politisk historia*; 1993

Hamilton; *Partifinansiering och LO-resurser till Socialdemokraterna 2003 till 2006*; Folkpartiet 2006

Även på nätet: www.folkpartiet.se/ImageVault/Images/id_5698/scope_0/ImageVaultHandler.aspx

Hermansson, Lund, Svensson & Öberg; *Avkorporatisering och lobbyism*; SOU 1999:121

Holmberg och Oscarsson; *Svenskt väljarbeteende*;

Även på nätet: www.scb.se/statistik/ME/ME0106/2002A01/ME0106_2002A01_BR_05_ME04SA0401.pdf

Lewin; *Ideologi och strategi*, 1992

Nycander; *Makten över arbetsmarknaden*; 2008

Nycander; *Vad anser liberaler om fackföreningar? En historisk betraktelse*; Arbetarhistoria nr 4, 2003

Oscarsson och Holmberg; *Demokratistatistisk rapport 9, Därför vann Alliansen En sammanfattning av några resultat från valundersökningen 2006*;

Även på nätet: www.scb.se/statistik/_publikationer/ME0106_2006A01_BR_ME09BR0901.pdf

Oscarsson; *Klassröstning i Sverige - Rationalitet, lojalitet eller bara slentrian*; 1994

SCB; *Undersökning av levnadsförhållanden, Medlem i facklig organisation*;
Även på webben: www.scb.se/Pages/TableAndChart____48719.aspx

Svensson; *Socialdemokratins dominans*; 1994

Rankka och Stegö Child; *Synen på fackets roll Resultat av en undersökning från Demoskop*; 2006.

Tzannatos & Aidt; *Unions and Collective Bargaining*; The World Bank
2002

TCO; *Världens starkaste tjänstemannarörelse*;
Även på nätet: www.tco.se/f60bc18b-b997-4c6e-8ede-b4cd7e8f4909.fodoc

Wennberg; *Makten över debatten*; Arbetarrörelsens tankesmedja; 2009
Även på nätet: www.arbetarrorsenstankesmedja.se/files/oldsite/IMAGES/APARTIFIN.PDF

Öberg; *Särintresse och allmänintresse: Korporatismens ansikten*; 1994

Artiklar från dags- och fackpress

DN 27 mars 2008; *Fritt fall för fackförbunden*;
www.dn.se/ekonomi/fritt-fall-for-fackforbunden-1.666919

Kommunalarbetaren, 13 februari 2008; *Så vill LO-facken få makt inför valet*; www.ka.se/index.cfm?n=1644&o=1596&c=81219

LO-tidningen, 6 mars 2009; *LO vill stärka global facklig-politisk samverkan*; Även på webben: www.lotidningen.se/?id_item=23559

Sydsvenskan, 23 februari 2007; *Unga flyr Facket*;
<http://sydsvenskan.se/ekonomi/article219680/Unga-flyr-facket.html>

En opinionsundersökning som SVT:s nyhetsprogram Rapport tog fram inför valet, i vilken sex av tio LO-medlemmar ansåg att stödet till socialdemokraterna var fel. www.svt.se, »LO-medlemmar emot stöd till socialdemokraterna«, publicerad 9 april 2006.

Webbsidor

www.ifmetall.se/ifmetall/home/home.nsf/LUUnique/historik

www.scb.se/Pages/TableAndChart____48719.aspx

www.saco.se/templates/StandardPage.aspx?id=2200&epslanguage=SV

www.socialdemokraterna.se/Kontakt/Skolarbete1/Var-historia/

www.tam-arkiv.se/pdf/tamrevy/Ekdahl2.pdf

www.lo.se/home/lo/home.nsf/unidview/4AF9CBC10C8349FBC125768C005A1C5D

www.ne.se/fackföreningsrörelsen;

www.ne.se/arbetarrörelsen

www.haja.nu/arkiv/2006_09_01_hakanjacobson_archive.html

Hittills utgivna skrifter i Bertil Ohlininstitutets skriftserie

1. Se människorna – ett försök att göra debatten om svensk flyktingpolitik mindre anonym. Emelia Frennmark och Merit Wager.
2. Hur allvarlig är ålderschocken? En kritisk analys av Sveriges demografiska problem. Martin Karlsson.
3. Nationalekonomi, privatekonomi och kommunbidrag: Om plånboksröstning och röstköp i svenska riksdagsval. Henrik Jordahl.
4. Förbjudna sanningar om Kubas ekonomi. Oscar Espinosa Chepe.
5. Liberalism som jämlikhet – ett perspektiv från vänster. Ulf Öfverberg.
6. Har Sverige blivit en »soft state«? Inga-Britt Ahlenius.
7. Tio punkter som förändrar Sverige. Bert Levin och Peter Wolodarski.
8. Alltid vid makten. Om det statsbärande partiet och perspektiven i svensk journalistik. Hans Bergström.
9. Regerandets konst. Carl Bildt.
10. Demokraternas återkomst – på tröskeln till en ny era i amerikansk politik? Mats Wiklund.
11. Liberala perspektiv i svenskt samhällsliv – 1967, 2007 och 2017. Lars Leijonborg.
12. Vad kan staten göra åt krisen? Om konjunkturpolitikens möjligheter och begränsningar.
13. Kuba efter Che och Castro – frihet eller fortsatt förtryck?
14. Den sista bastionen? Fredrik Segerfeldt.
15. Bildningsidealet – Om hur och varför kulturen gör dig till en friare människa. Per Svensson. En kulturpolitik med kvalitet. Jasenko Selimovic.
16. Staten, kapitalet och moralen – om varför staten bör sälja sitt innehav i Vattenfall, Svenska Spel och TeliaSonera. Maria Eriksson.
17. Sluta särbehandla! Om identitetspolitikens återvändsgränd. Sakine Madon.
18. Släpp facket fritt! Då kan den svenska modellen räddas. Johannes Hylander.

Skrifterna kan laddas ner på www.ohlininstitutet.org

OHLIN institutet

BOX 5332 · 102 47 STOCKHOLM · KANSLIET@OHLININSTITUTET.ORG
WWW.OHLININSTITUTET.ORG

ISBN 978-91-979041-1-7